

УЎТ: 635.655.631.8.633.51(575.192)

ТУРЛИ КЎЧАТ ҚАЛИНЛИГИДАГИ СОЯНИНГ ОЗИҚЛАНТИРИШ МЕЪЁРЛАРИНИ ҚУРУҚ МАССА ТЎПЛАШИГА ТАЪСИРИ

Қахорова Назокат Пояновна
қ.х.ф.д. (PhD)

Арслонова Лобар Султон қизи
магистр

Қарши Давлат техника университети

Аннотация

Ушбу мақолада Қашқадарё вилоятининг тақирсимон тупроқлари шароитида соя ўсимлигининг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига кўчат қалинлиги ва уларнинг турли меъёрларда озиклантиришнинг қуруқ масса тўплашидаги аҳамияти ҳамда соядан юқори дон етиштириш агротадбирларини мақбуллаштириш натижасида юқори, сифатли ҳосил олиш ҳақидаги маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: соя, қуруқ масса, туп сони, ўғит меъёри, 1 дона ўсимлигидаги барглар сони.

Аннотация

В данной статье приведены сведения о влиянии густоты посадки сои и различных норм питания на рост, развитие и урожайность растения в условиях такыроподобных почв Кашкадарьинской области. Также представлены результаты оптимизации агротехнических мероприятий, направленных на получение высокого и качественного урожая соевых бобов.

Ключевые слова: сои, сухая масса, количество кустов, норма удобрений, количество листьев на 1 ростении.

Abstract

This article presents information on the effects of planting density and different fertilization rates on the growth, development, and yield of soybean plants under the

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

conditions of takyrl-like soils in the Kashkadarya region. The results of optimizing agrotechnical practices aimed at obtaining a high-quality and abundant soybean yield are also discussed.

Keywords: shade, dry mass, number of bushes, fertilizer rate, number of leaves per 1 plant.

Кириш.

Бугунги кунда дунё деҳқончилигида катта майдонларни эгаллайдиган экинларнинг ҳар бири, уларни кўп тармоқли эканлигидан келиб чиқиб экин майдони белгиланади. Экин майдонларига кўра соя экини буғдой, шоли, маккажўхоридан кейинги ўринни эгаллайди. Маълумотларга кўра, соя дунё мамлакатларида 100 млн. гектарга яқин майдонга экилиб, ер шари аҳолисининг 53 фоизи фақатгина соя мойини истеъмол қилади.

Соя ўсимлиги дони ва оқсидан тўрт юздан зиёд турли хил маҳсулотлар тайёрланади ва улар халқ хўжалигининг барча соҳаларида ишлатилади.

М.Маннопова, Р.Сиддиқов, Б.Мирзааҳмедов [1; 418-421-б] ларнинг фикрича, соянинг меъёрида ўсиб ривожланиши нав хусусиятларига боғлиқ бўлиб, эртапишар, дони юқори сифатга эга бўлган навларни танлаш муҳимдир. “Олтин тож”, “Ойжамол” энг муҳим хусусияти супер эртапишарлиги бўлиб, ўсув даври 82-96 кун, такрорий экилганда 72-78 кунни ташкил қилади.

М.Е.Белышкин, Г.Г.Гатаулинларнинг [2; 51-54-б] олиб борган илмий тажрибаларида, ўсимликнинг туп сони ва экиш усули бўйича соянинг ўрта тезпишар Касатка навини Москва вилояти тупроқлари шароитида ҳосил элементларига таъсирини ўрганишганида, экиш усули соя навида ривожланиш фазаларида ўз таъсирини номоён этганлигини аниқлаганлар.

Материаллар ва усуллар.

Тадқиқотлар олиб боришда дала тажрибаларини жойлаштириш, ҳисоблашлар ва кузатувлар “Дала тажрибаларини ўтказиш услублари”, тупроқ ва ўсимликлардаги таҳлиллар “Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах” услубий қўлланмалари асосида олиб борилган. Олинган натижаларнинг математик таҳлили Б.А.Доспеховнинг “Методика полевого опыта” услубий қўлланмаси ҳамда иқтисодий самарадорлик Н.А.Баранов усули асосида амалга оширилган.

Натижалар ва мунозара.

Соянинг қуруқ масса тўплаши мавсум охирида ўрганилди. 2017 йилда олинган маълумотларга кўра, битта ўсимликда қуруқ массаси ўрганилганда ўсимликнинг ўсиши ва ривожланиши, озикланиш майдони билан боғлиқ қонуният кузатилди. Сояни 185 минг туп/га кўчат қалинлигида

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

парваришланган вариантда 73,13 г га тенг бўлган бўлса, кўчат сони ортиши билан битта ўсимликдаги қуруқ массаси камайиб бориши аниқланди. Кўчат қалинлиги 555 минг тупга ортганда бир ўсимликдаги қуруқ масса 29,40 г га тенг бўлганлиги кузатилди. Маъдан ўғитлар меъёрига боғлиқ ҳолда маълумотлар таҳлил қилинганда $N_{75}P_{100}K_{75}$ кг/га меъёрида ўғитлар қўлланилган вариантларда $N_{100}P_{120}K_{100}$ кг/га меъёрида қўлланилган вариантларга нисбатан ўсимликларнинг қуруқ масса тўлаши камайганлиги кузатилди. Кўчат қалинлиги 185 минг тупга қолдириб $N_{75}P_{100}K_{75}$ кг/га меъёрида ўғитлар қўлланилган вариантда 65,99 г ни ташкил этган бўлса, $N_{100}P_{120}K_{100}$ кг/га меъёрида қўлланилган вариантда эса ушбу кўрсаткич 7,14 г га юқори бўлганлиги аниқланди. Сояни кўчат қалинлиги гектарига 555 минг туп қолдириб парваришланган эса бу кўрсаткич 29,40 г ни ташкил этиб, 185 минг туп кўчат қалинлигига нисбатан таққосланганда 43,73 г га кам эканлиги аниқланди. Бироқ, гектар ҳисобига олинганда кўчат сони ортиб бориши билан ўсимликнинг қуруқ массаси ортиб бориши кузатилди. Бу борада энг юқори натижа гектарига 370 минг кўчат қолдириб, ўғитлаш меъёрини $N_{100}P_{120}K_{100}$ кг/га қўлланилган вариант ҳиссасига тўғри келади.

1-жадвал

Турли кўчат қалинлиги ва маъдан ўғитлар меъёрларига боғлиқ ҳолда соянинг қуруқ масса тўплаши, г (1 та ўсимликда, 2017 й)

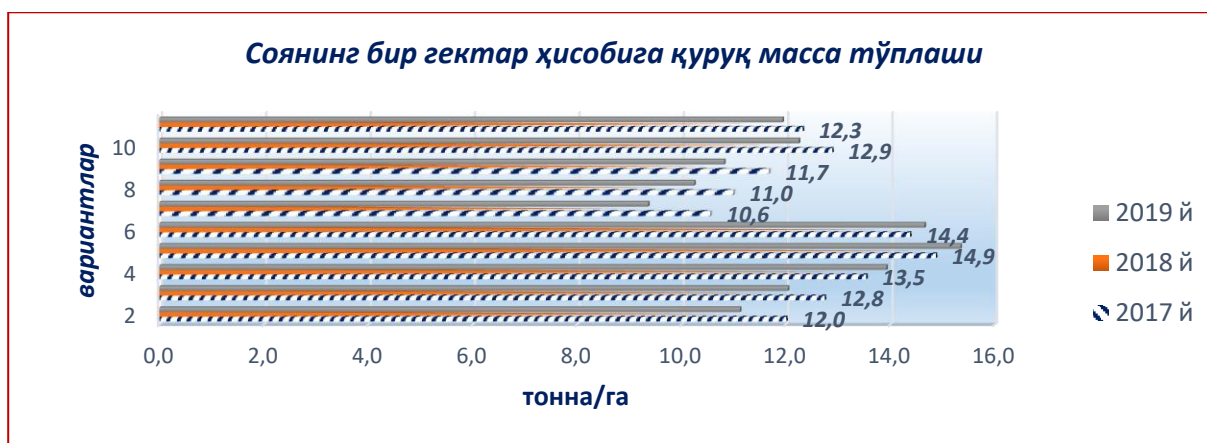
№ Вар	Кўчат қалинлиги, минг туп/га	Маъдан ўғитлар меъёри, кг/га	Илдиз	Поя	Барг	Дон	Дуккак пўстлоғи	1 дона ўсимликда жами
2	185	$N_{100}P_{120}K_{100}$	17,62	24,06	3,29	15,9	12,14	73,13
3	222		14,69	21,09	2,91	15,3	10,74	64,70
4	270		12,39	17,63	2,51	14,0	9,26	55,80
5	370		9,76	14,08	2,00	11,3	7,39	44,54
6	555		6,47	9,55	1,32	7,2	4,88	29,40
7	185	$N_{75}P_{100}K_{75}$	15,64	22,37	2,97	14,1	10,95	65,99
8	222		12,95	18,92	2,56	13,0	9,43	56,80
9	270		11,43	16,23	2,23	11,4	8,21	49,49
10	370		8,88	12,54	1,77	9,6	6,52	39,31
11	555		5,76	8,41	1,16	6,1	4,27	25,71

Бироқ, бир гектар ҳисобига белгиланган вариантларда кўчат қалинлиги инобатга олинса бир ўсимлик қуруқ массасига нисбатан тескари маълумотлар олинганлигини кўрсатди. Энг юқори натижа гектарига 370 минг туп кўчат қолдириб маъдан ўғитлар билан $N_{100}P_{120}K_{100}$ кг/га меъёрида ўғитлар қўлланилган 5-вариантда кузатилганлиги аниқланди. Энг кам қуруқ масса эса

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

гектарига 185 минг туп кўчат қолдириб $N_{75}P_{100}K_{75}$ кг/га меъёردа ўғитлар қўлланилган 7-вариантда кузатилиб, тегишлича 10,6 тоннани ташкил этган.

Кўчат қалинлиги 270 минг туп/га қалинликда парваришланганда юқори ўғитлаш меъёрида 13,5 т/га, кўчат қалинлиги 555 минг туп/га қолдирилганда эса 14,4 т/га тўплаганлиги аниқланди. Шу кўчат қалинликларида $N_{75}P_{100}K_{75}$ кг/га меъёрдa ўғитлар қўлланилган тегишлича 1,8; 2,0 т/га кам қуруқ масса тўплаганлиги кузатилди. Тажрибанинг қолган йилларида ҳам ушбу қонуниятлар кузатилди.

1-расм. 1 гектар ҳисобига соянинг қуруқ масса тўплаши, т/га.

Хулоса.

Ушбу маълумотлардан хулоса қилиш мумкинки, ўғитлаш меъёридан қатъий назар сояни 370 минг туп/га кўчат қалинлигида парваришлаш юқори миқдорда қуруқ масса тўплайди. Маъдан ўғитлар билан эса $N_{100}P_{120}K_{100}$ кг/га меъёрдa қўлланилганда соянинг қуруқ масса тўплаши янада ортади.

Адабиётлар:

1. Маннопова М., Сиддиқов Р., Мирзааҳмедов Б. Соянинг такрорий экишга мос янги навлари. Тупроқ унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари. Халқаро илмий-амалий конференция маърузалари асосидаги мақолалар тўплами. Тошкент-2007 йил 418-421 бетлар.
2. Бельшикина М.Е., Гатаулина Г.Г. Урожайность и элементы структуры урожая ультраскороспелого сорта сои касатка при разных способах посева и густоте стояния растений. Изв. ТСХА N, Москва 2010, -С.51-54.
3. Бўриев Я. Дуккакли экинлар ва тупроқ унумдорлиги. Ж// Ўзбекитсон кишлоқ хўжалиги. 2010 й. Б.19